

*Veien til
verdens ende*

En sentral forfatter fra mellomkrigsperioden

☛ Sigurd Hoel (1890–1960) vokste opp i Nord-Odal i Hedmark, men levde størsteparten av livet sitt i Oslo. Noe feilaktig ble han derfor kalt en hovedstadsintellektuell. De litterære karakterene hans tilhører gjerne et liberalt og intellektuelt hovedstadsmiljø, men som forfatteren selv har de ofte sine røtter i et bygdesamfunn.

☛ Hoel var en skoleflink og kunnskapstørst gutt, men han kunne ikke riktig bestemme seg for hva han ville bli. Han begynte på forskjellige studier uten å

Sigurd Hoel.
Foto: Aftenposten / Scanpix

fullføre noen av dem. Til slutt var det den litterære og intellektuelle interessen som tok overhånd.

☛ I mellomkrigstida var Hoel en av de mest innflytelsesrike personer i det norske litterære miljøet. I tillegg til å være skjønnlitterær forfatter var han litteraturkritiker, forlagskonsulent og redaktør for flere tidsskrifter og aviser. Dessuten var han en dominerende stemme i samtidas kulturelle og politiske debatter. Han omtalte seg selv som en uavhengig liberal radikaler.

☛ Hoels livshistorie berører forfatterskapet på flere områder. Han var gift og skilt to ganger, og skrev om det borgerlige ekteskapets fallitt i vår tid. Han gikk også i psykoanalyse hos Wilhelm Reich (1897–1957), elev av Sigmund Freud, og mange av Hoels verker viser at han var inspirert av psykoanalysen og Reichs ideer.

Kulturradikaleren

☛ Sigurd Hoel var en av de fremste *kulturradikalerne* i Norge i sin samtid. Sammen med Arnulf Øverland (1889–1968) og Helge Krog (1889–1962) utgjorde han det vi gjerne kaller *det radikale trekløvet* blant forfatterne i mellomkrigstida. Kulturradikalerne var venstreorienterte og samfunnskritiske, men samtidig ofte partiuavhengige.

☛ Det var Hoel selv som brukte begrepet kulturradikalisme for første gang på norsk, i en artikkel han skrev i 1955. Her argumenterte han for at det finnes en «kulturradikal» tradisjon i Norden, som begynte allerede med Georg Brandes i 1870-årene, og som fortsatte med blant annet Bjørnson, Ibsen, Øverland, Krog og han selv.

*Arbeidernes Pressekontor
i 1934. Foto: NTB / Scanpix*

☞ I norsk litteraturhistorie er det likevel vanlig å knytte begrepet kulturradikalisme spesielt til mellomkrigstida. De kulturradikale forfatterne i denne perioden satte søkelyset på den rådende seksualmoralen og på konservativ kristen morallære. De søkte frigjøring for enkeltmennesket og ønsket å bekjempe fordommer og hykleri.

Foto: Morten Holm / NTB / Scanpix

☞ Denne politiske radikalismen var særlig knyttet til organisasjonen og tidskriftet *Mot Dag*, som var en viktig faktor i samfunnsdebatten. Motdagistene ønsket å utgjøre en revolusjonær elite og hadde de sovjetiske bolsjevikene som forbilde. Mange av forfatterne i mellomkrigstida var tilknyttet Mot Dag-bevegelsen.

☞ Hoel var i en periode redaktør i *Mot Dag*, men han var ingen typisk representant for motdagistene. Han kalte seg verken marxist eller kommunist, men en uavhengig og liberal radikaler. Politisk tilhørte han altså venstresiden, men i noen enkeltsaker tok han et mer konservativt standpunkt. Han var for eksempel sterk motstander av samnorskpolitikken og var i en periode leder av Riksmålsforbundet.

Om Erling Falk og Sigurd Hoel

Sigurd Hoel om å spotte i litteraturen og om *Mot Dag*-bevegelsen

Modernist og tradisjonalist

☞ Blant Hoels største litterære forbilder var Knut Hamsun (1859–1952) og Franz Kafka (1883–1924), og forfatterskapet hans bærer på noen områder preg av dette. Som Hamsun var også Hoel opp-tatt av «blodets hvisken og benpipenes bønn» – det vil si det ubevisste sjelelivet. De to første verkene til Hoel, novellesamlingen *Veien vi gaar* fra 1922 og romanen *Syvestjernen* fra 1924, har dessuten klare modernistiske trekk og er tydelig inspirert av Kafka.

☞ Med sin tredje bok, romanen *Syndere i sommersonn* (1927), fikk Hoel sitt litterære gjennombrudd. Boka er holdt i et mer tradisjonelt formspråk og preges, som tittelen antyder, av en munter og lett ironisk tone. Motivet er en gruppe unge mennes-

Omslaget til utgaven fra 1927, tegnet av Gunnar Bratlie

ker av begge kjønn som tilbringer sommeren sammen et sted på Sørlandet.

☞ Samtidig har romanen også alvorlige undertoner fordi den tematiserer en

Filmfestivalen i Haugesund, 2001: Skuespilleren Maria Bonnevie presenterer filmen «Syndere i sommersol». Her er hun sammen med regissøren Daniel Alfredson og skuespilleren Rebecka Hemse. Foto: Heiko Junge / Scanpix

generasjon unge radikaleres forsøk på frigjøring. Den provoserte da også samtidas verdikonservative og kristne, selv om dagens lesere nok vil synes at det syndes nokså lite i *Syndere i sommersol*.

☞ Hoel regnes først og fremst som en tradisjonell og realistisk forfatter, men tidvis finner vi spor av hans tidligere eksperimentelle tekster. *En dag i oktober*

fra 1931, en av Hoels beste og mest kjente romaner, er et godt eksempel i så måte.

☞ Som tittelen tilsier, skildrer romanen en dag i måneden oktober. En kvinne tar livet sitt ved å kaste seg ut fra et vindu i en bygård. Denne hendingen får vi presentert av mange og svært ulike karakterer: de andre som bodde i denne bygården, kvinnens naboer. *En dag i oktober* består av mange små fortellinger, og boka bryter på den måten med realismens forkjærlighet for «den store fortellingen».

☞ Tematisk er *En dag i oktober* en typisk Hoel-tekst. Det er en tydelig psykologisk roman om mislykket samliv og kjærlighetssvik. Boka er også kulturradikal: Det borgerlige ekteskapet blir framstilt i et kritisk og negativt lys.

Psykoanalysen – et nytt perspektiv

☞ Psykoanalysen ble allment kjent i Norge i løpet av 1920-årene. Fra omkring 1930 preget den debatter om oppdragelse, skole, kristendom, seksualmoral, bildekunst og litteratur. Den førte til en ny interesse for barndommen og en ny forståelse av menneskers underbevisste og fortrengete følelser, erfaringer og drivkrefter.

☞ Sigurd Hoel kombinerte sitt politiske engasjement med interesse for psykoanalysen. Han var kanskje mer påvirket av Wilhelm Reich enn av Sigmund Freud. Reich var elev av Freud og kommunist, og han videreutviklet psykoanalysen i en mer politisk retning.

*Hva er psykoanalyse?
Animert kortfilm, YouTube*

*Psykologen Wilhelm Reich (1897-1957).
Foto: Scanpix*

☞ Reich så en grunnleggende sammenheng mellom fascistiske ideologier som nazismen og den autoritære, undertrykkende oppdragelsen som barna ble utsatt for. Denne oppdragelsen skapte etter hans syn mennesker som

lettere underkastet seg totalitære politiske systemer.

☞ Sigurd Hoel var ingen marxist, men Reichs tanker appellerte til ham fordi de gav nye redskaper til analyse av de rådende samfunnsforhold. Særlig okkupasjonsromanen *Møte ved milepelen* bærer preg av Reichs forklaringsmodell.

Politikk og psykologi

☛ Kombinasjonen av politisk og psykologisk tematikk går igjen i Hoels forfatter-skap. Vi ser den kanskje tydeligst i *Møte ved milepelen*, en sentral okkupasjonsroman fra 1947. Her undersøker han nazismens problem, og han tar for seg både samfunnet og enkeltmennesket.

☛ Romanen undersøker det vanskelige spørsmålet om hvordan såkalt vanlige mennesker kan bli forrædere, angivere og torturister. Den psykoanalytiske tenkningen blir her et redskap til å forstå nazismens problem. Vi ser hvordan kjærlighetssvik i barneårene i verste fall kan føre hele livet inn på et feilspor, slik at vi selv ender opp som svikere.

☛ *Møte ved milepelen* var også et viktig innlegg i debatten om skyld og soning som oppstod i forbindelse med rettsoppgjøret

«Møte ved milepelen» drøfter det vanskelige spørsmålet om hvordan såkalte vanlige mennesker kan bli forrædere, tystere og torturister. Her inspiserer Vidkun Quisling norske soldater som skal til østfronten. Foto: NTB / Scanpix

etter krigen. Budskapet i boka er at vi alle bærer på en byrde av skyld – ingen av oss er feilfrie. Dette er en roman om plikt og ansvar, ikke om fordømmelse av «de andre». Slik sett kan boka også kalles en erkjennelsesroman.

Veien til verdens ende

☛ *Veien til verdens ende* fra 1933 kan kalles både en oppvekstroman og en psykologisk utviklingsroman. Av alle Hoels tekster viser kanskje denne romanen best hans litterære utnytting av psykoanalysen, og den er blitt stående som en av de fremste i sin sjanger. Boka prøver å belyse hvordan barnets tidlige erfaringer blir avgjørende for karakterutviklingen.

☛ Handlingen foregår i et bygdesamfunn likt det Hoel selv vokste opp i. Vi følger hovedpersonen Anders, fra han som fireåring har fast lyttepost under kjøkkenbordet, til han forlater hjemmet og bygda etter konfirmasjonen.

☛ Kjærlighetssviket er et sentralt tema i romanen. I Anders' liv er de voksne uregnelige og ofte destruktive krefter. Hvert tillitsbrudd og hver avvisning han opple-

Sagstua i Nord-Odal der Sigurd Hoel ble født. I «Veien til verdens ende» prøver han å vise hvordan de tidlige erfaringene til barnet blir avgjørende for karakterutviklingen. Foto: Kvinnemuseet – Museene i Glåmdal

ver som barn, er med på å prege utviklingen og atferden hans når han blir større.

☛ Både form og komposisjon i denne romanen kan betraktes som et typisk eksempel på Hoels realistiske og tradisjonelle stil. Fortellingen er bygd opp av knappe, novellistiske partier. Leseren følger Anders på hans vei fra barn til voksen, episo-

de føyer seg til episode. Slik gir romanen et bilde av hvordan et menneske formes.

☛ Romanen skildrer både konkrete hendinger og de indre prosessene og sjelelige tilstandene som disse hendingene framkaller hos Anders. Fortelleteknisk er boka nyskapende. Fortelleren ser alt med barnets øyne og stiller seg fullstendig solidarisk med lille Anders. Ved å bruke denne personale synsvinkelen får Hoel best fram barnets undring og indre utvikling.

*I 1950-årene var Hoel en av nestorene i litteratur og kultur. Her holder han et innlegg på et møte i Den norske Forfatterforening.
Foto: Odd Nicolaysen / Aktuell / Scanpix*

De siste utgivelsene

☛ I 1950-årene var Hoel en av litteraturens og kulturens nestorer. Bøkene hans var begivenheter allerede før de ble utgitt. Hoel kom i store opplag og fikk ruvende omtale i pressen.

☛ Mange framhever romanen hans fra 1958, *Trollringen*, som høydepunktet i forfatterskapet. *Trollringen* er en tradisjonell, episk roman, men den kan også leses som en pessimistisk allegori over kulturradikalernes skjebne i egen samtid. Handlingen utspiller seg i en isolert bygd på Østlandet i begynnelsen av 1800-tallet. Litteraturkritikerne har spesielt rost det psykologiske skjebnedramaet og miljøskildringene.

